

VITALIJA MACIEJAUSKIENĖ

Lietuvių kalbos institutas

DĖL DAR VIENOS LIETUVIŲ PAVARDŽIŲ ATSIRADIMO GALIMYBĖS

Tiriant XIX a. lietuvių asmenvardžių sistemą¹, be kitų dalykų, norima pagal galimybes išsamiau atsakyti į klausimą, kokios aplinkybės ir priežastys lėmė dabartinių pavardžių visumos kokybę. Pastarąją apibūdinant struktūros požiūriu pirmiausia atkreiptinas dėmesys į pavardžių, turinčių slaviškas priesagas – įvairias *-sk-* tipo ir *-avičius*, *-evičius*, gausumą. Tai jau yra vertinta lietuvių istorinės antroponimikos tyrimuose kalbant apie susidariusių lietuvių pavardžių galutinio nusistovėjimo ypatumus, ypač apie šių asmenvardžių slavinimą (žr. Maciejauskienė 1991: 169–214; Ragauskaitė 2005: 63–74) ir jų lyčių varijavimą (Maciejauskienė 1997: 73–75, 77–80; Ragauskaitė 2005: 93–94). Be to, yra išskirtos ir svarbiausios visų tokios struktūros pavardžių atsiradimo galimybės – asmenvardžių slavinimas ir skolinimasis – kartu dar pripažįstant, kad pavardės su priesagomis *-avičius*, *-evičius* galėjo atsirasti ir natūraliai iš XVI a. (o ir vėliau) dėl Lietuvos valstybės kalbinės situacijos ypač dažnų ir plačiai paplitusių su šiomis priesagomis sudarytų patronimų (Maciejauskienė 1993: 82–83, 84–85; 1996: 60).

Aptariant pavardžių slavinimą, be kitų dalykų, buvo atkreiptas dėmesys ir į šių asmenvardžių šaknų (kamienų) vertimą į lenkų kalbą dažniausiai kartu iš esmės pakeičiant ir verčiamų pavardžių struktūrą (Maciejauskienė 1991:

¹ Turima omenyje šio straipsnio autorės rašoma monografija.

209–211; 1993: 86–88)². Toks vertimas, be abejo, turėjo įtakos ne tik galutiniam dabartinių pavardžių kilmės kontekstui, kuriame genetiškai lietuviškų pavardžių yra palyginti nedaug³, bet ir bendram jų struktūros vaizdui. Pripažįstant, kad lietuvių pavardžių kilmės kontekstą, be kitokių, lėmė ir visai objektyvios priežastys (kaip žinoma, dauguma pavardžių susidarė iš krikščioniškų vardų⁴), o slavišką šių asmenvardžių struktūrą – jau minėtos jų atsiradimo galimybės, kartu reikia pripažinti, kad anaipol ne į visus su šiais dalykais susijusius klausimus jau yra atsakyta.

Trūkstantį atsakymų, žinoma, reikia ieškoti toliau kaupiant ir tiriant istorinės antroponimijos duomenis bei paisant nuostatos, kad šiuo požiūriu ypač svarbūs yra XIX a., laikotarpio, kai toliau stabilizavosi susidariusių lietuvių pavardžių lytys, asmenvardžiai⁵. Jau dabar akivaizdu, kad šio šimtmečio antroponimijos vertinimas ne tik patvirtina iki šiol padarytas išvadas, bet ir išplečia tyrimą įvairaus pobūdžio naujais duomenimis. Tarp pastarųjų buvo pastebėta ir tokių, kuriais galbūt įmanoma pagrįsti spėjimą buvus ir kitokių, ligšioliniuose tyrimuose dar neįvardytų, slaviškos struktūros ir svetimos kilmės mūsų pavardžių atsiradimo galimybių.

Apie vieną iš tokių galimybių bus kalbama šiame straipsnyje. Ją pateikti ir bent spėjamai pagrįsti leido XIX a. šaltiniuose užfiksuoti asmenų įvardijimai vardu ir dviem pavardėmis, sujungtomis žodžiais *arba, kitaip*. Priklausomai nuo to, kokia kalba rašyti šaltiniai, šie žodžiai pateikiami kaip lotynų *alias*, rusų *или, иначе*, be to, vartojamas lotynų kalbos žodis *vel* ar tik jo sutrumpinimas *v*: *Maciey Wersocki alias Szykszna, Янъ Маруинкевичъ или Клестонъ, Мацеў Версоукиў иначе Шукіна, Casimirus Kifzkis vel Moteiko, Gasper Ajewski v. Margas*⁶. Kaip matyti, įvardijimuose užfiksuota po dvi

² Tai darant buvo remtasi asmenvardžių lenkinimo XVII a. pradžios Vilniaus šv. Jono bažnyčios knygoje aptarimu, kuriame, be kitų duomenų, yra pateikta ir daug tokio vertimo pavyzdžių (žr. Zinkevičius 1977: 105–111).

³ Manoma, kad tokios pavardės sudaro tik apie 30 proc. visų dabartinių pavardžių (žr. Vanagas 1982: 64).

⁴ Tai, be kita ko, paliudija ir XVII a. (šimtmečio, kada lietuvių pavardės formavosi intensyviausiai) asmenvardžių kilmės vertinimas (žr. Maciejauskienė 1991: 230–243).

⁵ XIX a. antroponimija tyrimui ypač paranki ir dėl to, kad ją ir dabartinėmis vadinamų pavardžių sancaupą – *Lietuvių pavardžių, užrašytų iš gyvosios kalbos, kartoteką*, kurios pagrindu parengtas LPŽ, skiria palyginti nedidelis laiko tarpas (kartoteka sukaupta XX a. ketvirtajame dešimtmetyje). Tai ypač padidina istorinių ir dabartinių pavardžių tapatinimo, jų paplitimo duomenų lyginimo ir, žinoma, su tuo susijusių išvadų patikimumą.

⁶ Čia pateikta tik po vieną tokių užrašymų pavyzdį manant, kad šių žodžių vartosenos dažnumas ir tai, kaip rašomas *vel* sutrumpinimas, bei kiti panašūs dalykai bus matyti iš toliau pateikiamų ir aptariamų tokio įvardijimo atvejų.

pavardes, ir tai visus juos išskiria iš šiam laikotarpiui įprasto lietuvių įvardijimo vardu ir pavarde konteksto⁷. Ankstesnėse publikacijose jau buvo konstatuota, kad XIX a. šaltiniuose pasitaiko tokių įvardijimų (žr. Maciejauskienė 1993a: 104; 1997: 83–84), bet išsamus jų vertinimas iki šiol nebuvo pateiktas. Keletas tokių įvardijimų buvo paminėti aptariant pavardžių slaviniumą (Maciejauskienė 1991: 209–210).

Pamėginus įvertinti visuose sukaupuose tokio pobūdžio įvardijimuose užfiksuotų pavardžių struktūrą ir kilmę paaiškėjo, kad galima išskirti ne vieną šių užrašymų tipą. Tokio išskyrimo pamatas būtų nevienodos sąsajos tarp abiejų pavardžių, greičiausiai liudijančios ir skirtingas tokių įvardijimų atsiradimo priežastis – pakankamai aiškias ir galbūt tik spėjamas.

ASMENŲ ĮVARDIJIMŲ SU DVIEM PAVARDĖMIS ATSIRADIMO PRIEŽASTYS

Kaip jau teigta, tokių įvardijimų atsiradimo priežastys gali būti ir aiškios, ir tik spėjamos.

Prie pirmųjų priskirtinas jau minėtas lietuviškos kilmės pavardžių šaknų (kamienų) vertimas į lenkų (rusų) kalbą kartu pakeičiant ir asmenvardžių struktūrą. Tai nesunkiai atpažįstami dviejų pavardžių – autentiškos ir suslavinintos – rašymo viename įvardijime atvejai. Štai du tokie įvardijimai su trumpais paaiškinimais:

Georgij Awinas alias Baranowski (2, 37; 1819)⁸ – įvardijime iš Iñturkės parapijos (Molėtų r.) bažnytinės knygos užrašytos pavardės **Avinas* ir **Baranauskas*. Pirmąją galima tapatinti su dabartine pavarde *Āvinas*, kuri kildinama iš liet. *āvinas* ir nėra žinoma ne tik apie Inturkę, bet ir apskritai Molėtų r. (žr. LPŽ I 142). Vadinasi, ji greičiausiai nėra tapusi oficialia šaltinyje užrašyto asmens pavarde. Antroji tapatintina su pavarde *Baranáuskas*, kuri

⁷ Dėl to, kad XIX a. šaltiniuose kaip tik toks lietuvių įvardijimas buvo tapęs norma (plačiau žr. Maciejauskienė 1993a: 100–103).

⁸ Skliaustuose pateikiamas šaltinio numeris gale straipsnio pridėtame jų sąrašė, po kablelio – šaltinio lapo arba puslapio nuoroda, o po kabliataškio – metų, kuriais šaltinyje taip buvo užrašytas asmuo, nuoroda. Nenorėta labai išplėsti šaltinių sąrašo, todėl atrenkant asmenų įvardijimus stengiasi juos imti iš tų pačių šaltinių. Kaip tik dėl to tarp straipsnyje aptariamų įvardijimų daugiausia yra tokių, kurie užfiksuoti keturiose Inturkės parapijos (Molėtų r.) bažnytinėse knygose.

yra tarp dažniausių mūsų pavardžių⁹ ir funkcionuoja įvairiose Lietuvos vietose, tarp jų – ir Molėtų r. (Joniškyje 14 šeimų, Molėtuose net 23 šeimos ir kitur). Akivaizdu, kad kaip tik šis istorinis asmenvardis liko oficialia asmens pavarde. Vertinant pastarosios kilmę ji gretinama su analogiškais lenkų ir baltarusių pavardėmis, tiesa, dar paminint ir slavizmą *barōnas* „avinas“ (LPŽ I 190–191, 199). Taigi jokių sąsajų su *Āvinas*, nors pateiktas įvardijimas rodo ir kitokią šios slaviškos struktūros ir kilmės lietuvių pavardės atsiradimo galimybę.

Ignatius Wisocki alias AwkŹtolis (3, 5; 1809) – įvardijime iš Inturkės parapijos bažnytinės knygos yra pavardės **Visockas* ar pan. ir **Aukštuolis*. Pirmoji tapatintina su dabartine pavarde *Visòckas*, kuri funkcionuoja ir Molėtų r. (4 šeimos Joniškyje); vertinant kilmę pavardę gretinama su analogiškais slaviškais (baltarusių, lenkų, rusų) pavardėmis (žr. LPŽ II 1234–1235). Antroji tapatintina su dabartine pavarde *Aukštuòlis*, kuri žinoma ir Molėtų r. (tiesa, kiek toliau nuo Inturkės – 40 šeimų Bálninkuose), o yra kildinama iš liet. *aukštuòlis: áukštas* (žr. LPŽ I 139). Kuri pavardė liko oficialia užrašyto asmens pavarde, šiuo atveju nėra visai aišku, tačiau tikėtina, kad *Visòckas*.

Kita pakankamai aiški tokių įvardijimų atsiradimo priežastis taip pat siejama su slavinimu, šį kartą – tik su pavardžių struktūros pakeitimu. Tai atvejai, rodantys, kad asmenų įvardijimuose užfiksuotos dvi tos pačios kilmės, bet skirtingos struktūros pavardės. Ir šie įvardijimai pateikiami su trumpais komentarais:

Францушиекъ Борткусъ или Борткевичъ (8, 29; 1850) – įvardijime iš Drùpiškės dvaro (Kelmės r.) gyventojų revizinio sąrašo užfiksuotos pavardės **Bartkus* ir **Bartkevičius*. Pirmoji tapatintina su dabartine pavarde *Bařtkus*, o antroji – su *Bartkėvičius*, kurios abi funkcionuoja buvusio dvaro vietose ir yra kilusios iš krikščioniško vardo *Baltramiėjus* lyčių (žr. LPŽ I 203–204). Kuris iš dviejų įvardijime užrašytų asmenvardžių liko oficialia šaltinyje minimu asmens pavarde, nėra aišku. Tačiau prie įvairiose Lietuvos vietose funkcionuojančių pavardžių *Bartkėvičius* rašomos pastabos *žmonės vadina Bařtkus* (žr. LPŽ I 203–204), be abejo, rodo, kad pavardė *Bařtkus* slavinant tikrai galėjo būti keičiama pavarde su slaviška priesaga *-evičius*.

Josephi Markuniec alias Markiewicz (2, 37; 1819) – įvardijime iš Inturkės parapijos bažnytinės knygos užfiksuotos pavardės **Markūnas* (**Morkūnas*)

⁹ Ją turi apie 800 lietuvių šeimų – žr. Maciejauskienė 1987: 74.

ir **Markevičius* (**Morkevičius*), turinčios lietuvišką patroniminę priesagą *-ūnas* ir slavišką priesagą *-evičius*. Pirmoji tapatintina su dabartinėmis pavardėmis *Markūnas*, *Morkūnas*, antroji – su *Markėvičius*. Visos jos, be kitų vietų, funkcionuoja ir Molėtų r., tiesa, toliau nuo Inturkės (Balninkuose ir Giedraičiuose). Čia dar galima paminėti ir pavardę *Morkėvičius*, kuri Molėtų r. nėra žinoma. Visos pavardės kilusios iš krikščioniško vardo *Mōrkus* lyčių (žr. LPŽ II 163, 164, 271). Kuris iš įvardijime užrašytų asmenvardžių liko oficialia asmens pavarde, nėra aišku.

Minėti dėl slavinimo atsiradę įvardijimai, kuriuose užrašyta po dvi pavardes, XIX a. šaltiniuose nėra dažni. Daugiausia pasitaikė kitokių įvardijimų. Juose užrašytų dviejų pavardžių sąsajos nėra aiškios. Taigi tik spėjamos gali būti ir tokių įvardijimų atsiradimo priežastys. Nesunku pastebėti, kad pavardžių porose yra atsidūrę skirtingos struktūros asmenvardžiai.

Pastebimai retesni iš šių įvardijimų yra tokie, kuriuose užrašytos dvi skirtingos kilmės pavardės, neturinčios aptartų slaviškos struktūros požymių (*-sk-* tipo ir *-avičius*, *-evičius* priesagų). Štai pora tokių minėto įvardijimo atvejų:

Casimirus Kifzakis vel Moteiko (1, 65; 1805), *Jerzy Kifzakis alias Moteiko* (4, 5; 1814) – įvardijimuose iš Inturkės parapijos bažnytinių knygų užfiksuoti asmenvardžiai **Kiškis* ir **Moteika* (**Mateika*). Pirmasis tapatintinas su dabartine pavarde *Kiškis*, kuri funkcionuoja parapijos vietoje (5 šeimos Joniškėje) ir yra kildinama iš liet. *kiškis* (žr. LPŽ I 1006). Antrasis tapatintinas su pavarde *Matéika*, *Mateikà*, kuri labai dažna Molėtų r. (22 šeimos Joniškėje, 14 – Molėtuose ir kitur) ir yra susidariusi iš krikščioniško vardo *Motiėjus* lyčių (žr. LPŽ II 178). Dabartinių pavardžių paplitimo duomenys neleidžia spręsti, kuris iš įvardijimuose užfiksuotų asmenvardžių liko oficialia minimų asmenų pavarde. Spėtina, kad tokie įvardijimai galėjo būti susiję su pastangomis pravardinės kilmės (šiuo atveju – aiškios lietuviškos) pavardę pakeisti neutralėsne.

Augustyn Klungis v. Ilgutis (5, 51; 1834–1837) – įvardijime iš Pāsvalio dvaro dokumento užfiksuotos pavardės **Klungis* ir **Ilgutis*. Pirmoji tapatintina su dabartine pavarde *Kluņgis*, kuri žinoma ir Pasvalyje (1 šeima), o jos kilmė, manoma, nėra aiški (žr. LPŽ I 1029). Antroji tapatintina su pavarde *Ilgūtis*, funkcionuojančia ir netoli Pasvalio (2 šeimos Saločiuose) ir kildinama iš liet. *ilgas* (žr. LPŽ I 766, 765). Kuris iš dviejų asmenvardžių liko oficialia asmens pavarde ir kodėl jie užfiksuoti viename įvardijime, lieka neaišku.

Маукунасъ или Калладе, Андрей Мартиновичъ (7, 201; 1882) – valstiečių luomui priklausančio Būrgėnų dvaro (Pasvalio r.) savininko įvardijime¹⁰ užfiksuotos pavardės **Mackūnas* (**Mockūnas*) ir **Kaladē*. Pirmoji tapatintina su dabartine pavarde *Mockūnas*, kuri funkcionuoja dvaro vietose (2 šeimos Daujėnuose, 12 – Krinčine, 1 – Pasvalyje) ir yra susidariusi iš krikščioniško vardo *Motiėjus* lyčių (žr. LPŽ II 263). Antroji tapatintina su pavarde *Kaladē*, žinoma tik toliau nuo Pasvalio ar kitų dvaro vietų ir kildinama iš slavizmo *kalādē* (žr. LPŽ I 892). Galima spėti, kad įvardijime atsispindi pastangos aiškios pravardinės kilmės, lyg ir per prastą pavardę pakeisti priimtinėse, tam tikru požiūriu – neutralesne.

Kaip matyti, dviejų pavardžių užrašymo tokiuose įvardijimuose priežastys gali būti neaiškios ar tik spėjamos. Tą patvirtina ir kiti šio tipo įvardijimai. Štai užrašyme *Jan Gryzgentis v. Tomaszunas* (6¹¹; 1835) užfiksuotų pavardžių lyginimas su dabartinėmis, paisant pastarųjų paplitimo duomenų, rodo išlikus antrąją pavardę *Tamošiūnas*, o iš moters įvardijimo *Anna Grodziowna v. Pakultiniowna* (1, 85; 1810) rekonstruotų jos tėvo pavardžių **Gruodis* ir **Pakultinis* lyginimo su dabartinėmis paaiškėjo, kad oficialia asmens pavarde greičiausiai liko neaiškios kilmės *Pakultinis*. Iš užrašyme *Michaelis Jlgius alias Aszkaragis* (2, 46; 1821) esančių pavardžių **Ilgius* ir **Ožkaragis* ar pan. oficiali liko pirmoji, greičiausiai jos galūnės variantas *Īlgis*. Kuris iš dviejų asmenvardžių liko oficialia asmens, įvardyto *Vincenty Kierulis alias Markuniec* (1, 64; 1805), pavarde – **Kerulis* ar **Markūnas* (**Morkūnas*) – nėra visai aišku, greičiausiai ypač dažna parapijos vietose *Kerūlis*, nors gali būti ir kitaip. Taip pat vertintinas ir įvardijimas *Adam Szakarnis v. Bedel* (5, 52; 1834–1837), kuriame užfiksuotos dvi pavardės, sietinos su dabartinėmis *Šakaŕnis* ir *Bedelis* arba *Bēdalis*, *Bedālis*.

Galima spėti, kad tokiuose įvardijimuose užrašytų asmenvardžių statusas yra nevienodas – tik vienas iš jų yra oficiali pavardė, o kitas – pravardė. Tačiau jau pakankamai gerai ištirtas XVIII–XIX a. lietuvių įvardijimo bendrasis kontekstas neigia tokią šių asmenvardžių vartoseną. Taigi manytina, kad šie įvardijimai dažniausiai galėjo būti susiję su pastangomis dėl vienokių ar kitokių priešasčių nepriimtina pavardę pakeisti kita – neutralesne kilmės požiūriu, „gražesne“ ar šiaip tiesiog kitokia. Vadinasi, galima kalbėti ir apie tam tikrą jau susidariusių lietuvių pavardžių visumos nepastovumą, jos „judėjimą“, susijusį su spėjamu vienu pavardžių keitimu kitomis.

¹⁰ Jis iš abėcėlinio sąrašo, taigi pirmiausia rašomos abi pavardės, o tik po jų – asmens vardas ir tėvavardis.

¹¹ Šaltinio lapai nenumeruoti, todėl nurodytas tik jo numeris gale straipsnio pateiktame sąrašė.

Tokią prielaidą pagrindžia ir dažniausi aptariamo tipo įvardijimai. Juose užrašytos dvi skirtingos kilmės pavardės, iš kurių viena visais atvejais turi slaviškas priesagas (jau minėtas *-sk-* tipo arba *-avičius*, *-evičius*). Pradžioje – trys tokie įvardijimai iš Inturkės parapijos bažnytinių šaltinių su trumpais paaiškinimais:

Gabrielis Jusiewicz alias Mizaniec (2, 26; 1817) – įvardijant asmenį užfiksuotos pavardės **Jusevičius* ir greičiausiai **Miežonis*. Pirmoji tapatintina su dabartine pavarde *Jusėvičius*, be kitų vietų, žinoma ir Molėtuose (2 šeimos) ir kildinama iš krikščioniško vardo *Justinas* lyties (žr. LPŽ I 872, 873). Antroji tapatintina su pavarde *Miežónis*, kuri funkcionuoja kone vien Molėtų r. (15 šeimų Giedraičiuose, 1 šeima Molėtuose); dėl jos kilmės iš liet. *miežys*, *miėžis* žr. LPŽ II 224. Šiuo atveju nėra visai aišku, kuris asmenvardis liko funkcionuoti kaip oficiali minimo asmens pavardė, matyt, įmanomos abi galimybės.

Joannes Butera alias Pawłowski (4, 10; 1819) – įvardijime užrašytos pavardės **Butera* ir **Paulauskas*. Pirmoji neatėjusi iki mūsų dienų, o antroji tapatintina su dabartine pavarde *Paulauskas*, kuri, be kitų labai skirtingų Lietuvos vietų, funkcionuoja ir visai netoli Inturkės (5 šeimos Joniškyje, 4 šeimos Molėtuose ir kitur). Tai viena iš dažniausių (tokių dešimtuke ji yra septintoji) lietuvių pavardžių¹², susidariusi iš krikščioniško vardo *Paūlius* (žr. LPŽ II 408).

Jacobi Kulwinfski alias Kulszys (1, 92; 1811) – įvardijime užrašytos pavardės **Kulvinskas* ir **Kulšys* ar pan. Pirmoji tapatintina su dabartinėmis pavardėmis *Kulvinskis*, *Kulvinskis*, kurių paplitimo duomenys nepaliudija jų funkcionavimo netoli Molėtų r. vietų (žr. LPŽ I 1118). Antroji sietina su pavardėmis *Kūlšis*, *Kulšys*, kurios žinomos ir Molėtų r. (Giedraičiuose, Joniškyje, Molėtuose), o yra kildinamos iš liet. *kūlšė*, *kūlšis* (žr. LPŽ I 1117). Taigi oficiali greičiausiai likusi pavardė *Kulšys* ar *Kūlšis*.

Kaip matyti, visais trim atvejais dvi tokiuose įvardijimuose užrašytos pavardės yra visiškai skirtingos kilmės, o viena iš jų yra su slaviška priesaga (*-evičius*, *-auskas* ir *-inskas* arba *-inskis*). Svarbu yra tai, kad šio tipo įvardijimų, kaip jau minėta, peržiūrėtuose XIX a. šaltiniuose pasitaikė daugiausia, ir tai, kad jie parodo kiek neįprastą pavardžių su slaviškomis priesagomis vartoseną greta kitokios struktūros ir kilmės pavardžių. Kaip žinoma, tokios pavardės (ypač su *-sk-* tipo priesagomis) sudaro gana didelę mūsų pavardžių visumos dalį, o kai kurios iš jų dar yra ir labai ar bent jau gana

¹² Ją turi apie 1000 lietuvių šeimų (žr. Maciejauskienė 1987: 74).

dažnos. Tačiau nei šių pavardžių gausos bendrame mūsų pavardžių kontekste, nei dėmesį atkreipiančio kai kurių iš jų dažnumo iš esmės negalima susieti su savaiminio mūsų pavardžių formavimosi dėsniniais ar vien su jau aptartais šių asmenvardžio lyčių galutinio nusistovėjimo ypatumais (čia pirmiausia turimas omenyje jų slavinimas), o juolab paaiškinti pavardžių skolinimusi¹³. Vadinasi, ieškotina ir kitokių jų atsiradimo galimybių. Ar gali būti, kad kaip tik vieną iš jų liudija ką tik aptarti įvardijimai? Tikriausiai – taip, jeigu jų atsiradimo priežastys būtų siejamos su pastangomis dalį jau susidariusių lietuviškos struktūros (neretai – ir kilmės) mūsų pavardžių XIX a. dirbtinai pakeisti kitokiomis pavardėmis. Pastarosios turėjo slaviškas priesagas, buvo tarsi universalesnės ar neutralesnės, dažniausiai būdingos ir kaimyninių slavų kalbų vardynui. Nelengva būtų atsakyti į klausimą, kam galėjo būti svarbus ir reikalingas toks spėjamas vienokių pavardžių keitimas kitokiomis – įvardijamiems ar šaltinius rašiusiems asmenims (visiškai įmanoma, kad kiekvienu konkrečiu atveju buvo savaip). Todėl toliau pateikiamais įvardijimais tik stengiamasi parodyti, kokias pavardes ir kokiomis pavardėmis galėjo būti mėginama pakeisti, šitaip kuo įtikimiau pagrindžiant tokio keitimo galimybę.

Įvardijimai dėstomi trimis grupėmis, kurios išskirtos pagal tai, kuris iš dviejų juose užfiksuotų asmenvardžių liko (galėjo likti) oficialia minimų asmenų pavarde. Pirmiausia pateikiami atvejai, kurie rodo, kad oficialios liko pavardės su slaviškėmis priesagomis, konkrečiais atvejais galėjusios pakeisti visas ar bent jau dalį kitokios struktūros pavardžių. Po jų dėstomi įvardijimai, liudijantys, kad tokios pavardės neliko oficialiomis minimų asmenų pavardėmis. Trečioje grupėje palikti įvardijimai, galintys papildyti ir pirmuosius, ir antruosius užrašymo dviem pavardėmis atvejus, mat juose užrašytų pavardžių palyginimo su dabartinėmis pavardėmis duomenys neleidžia tiksliai nustatyti, kuris iš dviejų asmenvardžių liko oficialia taip užrašyto asmens pavarde.

Ne *Janūtis*, bet *Mackėvičius*, ne *Ladūkas*, bet *Sakalūskas*

Pirmoje grupėje pateikiami įvardijimai, rodantys, kad oficialia pavarde liko (galėjo likti) slavišką priesagą turintis asmenvardis, šaltiniuose pasitaikė

¹³ Plačiau dėl to žr. Maciejauskienė 1991: 207–208.

dažniausiai. Poskyrio pavadinime yra dvi pavardžių poros, užrašytos tokiuose asmenų įvardijimuose iš Inturkės parapijos bažnytinių knygų. Štai jie:

Jgnatij Mackiewicz alias Janutis (2, 14; 1814) – įvardijime yra pavardės **Mackevičius* (**Močkevičius*) ir **Janutis* (**Jonutis*). Pirmoji tapatintina su dabartine pavarde *Mackėvičius*, kuri funkcionuoja ir Molėtų r. (5 šeimos Giedraičiuose, 3 – Joniškyje, 10 – Molėtuose) ir yra kilusi iš krikščioniško vardo *Motiėjus* (žr. LPŽ II 125–126). Antrąją galima sieti su iš krikščioniško vardo *Jōnas* kilusiomis pavardėmis *Janūtis*, *Jonūtis*, kurios abi paplitusios toli nuo Molėtų r. (žr. LPŽ I 807, 845). Pateikti duomenys rodo, kad šiuo atveju parapijoje funkcionavusi pavardė *Janūtis* ar *Jonūtis* galėjo būti pakeista pavarde *Mackėvičius*. Tai palyginti dažna lietuvių pavardė (apie 570 šeimų), be to, ji žinoma ir kaimyninių slavų – baltarusių, lenkų – tautų vardyne (žr. LPŽ II 125–126).

Joannes Ładuk alias Sokołowski, Petri Ładuk alias Sokołowski (2, 2; 1813), *Joannis Sokołowski alias Ładukas* (2, 28; 1817), *Petri Sokołowski alias Ładuk* (2, 46; 1821), *Antonii Sokołowski alias Ładuk* (2, 47; 1822), *Antonius Ładuk v Sokołowski, Petrus Ładuk v Sokołowski, Vincentus Ładuk v Sokołowski* (4, 15; 1823) – įvardijimuose užfiksuotos pavardės **Ładukas* ir **Sakalauskas* ar pan. Pirmoji tapatintina su ne visai aiškios kilmės dabartine pavarde *Ładukas*, kurios dėl paplitimo vietų skirtumo (žr. LPŽ II 14) sieti su istoriniu asmenvardžiu lyg ir nebūtų pagrindo. Antroji sietina su pavarde *Sakaláuskas*, kuri paplitusi įvairiose Lietuvos vietose, tarp jų – ir Molėtų r. (11 šeimų Giedraičiuose, 8 – Molėtuose). Tai dešimtoji pagal dažnumą lietuvių pavardė¹⁴, funkcionuojanti ir slavų tautų – baltarusių, lenkų, rusų – vardynuose (dėl jos kilmės žr. LPŽ II 659). Pateikti duomenys leidžia teigti, kad šiuo atveju oficialia šaltiniuose įvardytų asmenų pavarde greičiausiai liko *Sakaláuskas*, pakeitusi įvardijimuose užfiksuotą antrąją pavardę *Ładukas*.

Kiti šio tipo įvardijimai dėstomi pagal pirmųjų juose užrašytų pavardžių abėcėlę:

Georgij Cziulis alias Czywinfki (1, 90; 1811), *Jakób Cziula alias Czywinfki* (4, 8; 1818) – įvardijimuose iš Inturkės parapijos bažnytinių knygų užfiksuotos pavardės **Čiulis*, **Čiula* ir **Čivinskas*. Pavardžių, su kuriomis būtų galima tapatinti pirmųjų istorinių asmenvardžių lytis, šiuo metu nėra. Kilmės požiūriu tai buvo greičiausiai iš pravardžių susidariusios pavardės, kurių šaknis **čiul-* sietina su liet. *čiulėnti*, *čiūlyti* „čiulpti“, *čiuliuoti* „supti, sūpuoti“

¹⁴ Ją turi apie 900 lietuvių šeimų (žr. Maciejauskienė 1987: 74).

(LKŽ II 149) ar pan. Antroji pavardė tapatintina su dabartine *Čivinskas*, kuri funkcionuoja ir Molėtų r. (1 šeima Giedraičiuose).

Georgii Jwanowski v Turka (2, 46; 1821) – įvardijime iš Inturkės parapijos bažnytinės knygos užrašytos pavardės **Ivanauskas* ir **Turka*. Pirmoji tapatintina su iš krikščioniško vardo *Jōnas* susidariusia dabartine pavarde *Ivanáuskas*, funkcionuojančia įvairiose Lietuvos vietose, tarp jų ir Molėtų r. (po 2 šeimas Giedraičiuose ir Joniškyje, net 15 šeimų Molėtuose) (žr. LPŽ I 775). Tai vėlgi viena dažniausių lietuvių pavardžių¹⁵, be kita ko, funkcionuojanti ir slavų vardyne. Antroji pavardė tikslaus atitikmens tarp dabartinių pavardžių neturi, bet gali būti gretinama su etnoniminės kilmės pavardėmis *Tuřkas*, *Tuřkus*, kurios žinomos tik toli nuo Molėtų. Šie duomenys leidžia teigti, kad antroji įvardijime užfiksuota pavardė **Turka* neatėjo iki mūsų dienų.

Szymon Maciulewicz alias Bindziuk (1, 79; 1808), *Georgij Bindziuk alias Maciulewicz* (1, 84; 1810), *Jacobi Bindziuk alias Maciulewicz* (2, 47; 1822) – įvardijimuose iš Inturkės parapijos bažnytinių knygų užfiksuotos pavardės **Maciulevičius* ir **Bindziukas* (**Bindžiukas*). Pirmoji sietina su iš krikščioniško vardo *Motiėjus* lyčių susidariusia dabartine pavarde, kuri gana dažna ir Molėtų r. (2 šeimos Giedraičiuose, 13 – Joniškyje, 7 – Molėtuose) (žr. LPŽ II 125, 124). Antrasis asmenvardis atitikmenų tarp dabartinių pavardžių neturi.

Янь Шимона сынъ Марцинкевичъ или Клестонъ (8, 5; 1834), *Габриель Сымона сынъ Марцинкевичъ или Клетонасъ* (8, 15; 1834) – tėvo vardo nuoroda išplėstuose įvardijimuose iš Drupiškės dvaro (Kelmės r.) dokumentų užrašytos pavardės **Marcinkevičius* ir **Klestonas* ar **Kletonas*. Pirmoji tapatintina su dabartine pavarde *Marcinkėvičius*, kuri kildinama iš krikščioniško vardo *Martynas*, yra palyginti dažna (ją turi apie 590 lietuvių šeimų), taigi funkcionuoja įvairiose Lietuvos vietose, tarp jų ir Kelmėje – 1 šeima, Krāžiuose – 2 šeimos (žr. LPŽ II 158). Antrasis asmenvardis atitikmenų tarp dabartinių pavardžių neturi. Kaip matyti, užrašytos jo lytys yra nevienodos, todėl lieka abejonių dėl jo autentiškumo. Tačiau tai netrukdo manyti, kad oficialia minimų asmenų pavarde liko *Marcinkėvičius*.

Casimiri Mifsiewiczz alias Petrafzaniec (2, 36; 1819) – įvardijime iš Inturkės parapijos bažnytinio šaltinio užfiksuotos pavardės **Misevičius* ir **Petrašonis* (**Petrošonis*) ar pan. Pirmoji sietina su iš krikščioniško vardo *Mýkolas* lyties susidariusia dabartine pavarde *Misėvičius*, kuri funkcionuoja ir Molė-

¹⁵ Ją turi apie 740 lietuvių šeimų (žr. Maciejauskienė 1987: 74).

tuose (žr. LPŽ II 254). Antrąją galima tapatinti tik su toli nuo Molėtų r. žinoma pavarde *Petrošionis*, kildinama iš krikščioniško vardo *Pētras* lyties (žr. LPŽ II 442). Taigi galima spėti, kad tokia (ar kiek kitokios lyties, pvz., **Petrašonis*, **Petrušonis*) Inturkės parapijoje funkcionavusi pavardė buvo pakeista pavarde *Misėvičius*.

Jakób Petrukianiec alias Misewicz (4, 6; 1815) – įvardijime iš Inturkės parapijos bažnytinės knygos užrašytos pavardės **Petrukonis* ir **Misevičius*. Pirmoji sietina su iš krikščioniško vardo *Pētras* lyties susidariusia dabartine pavarde *Petrukónis*, kurios paplitimo duomenys nerodo ją funkcionuojant bent netoli nuo Molėtų r. (žr. LPŽ II 443). Antroji tapatintina su jau minėta ir Molėtuose žinoma pavarde *Misėvičius*. Šis ir prieš tai pateiktas atvejis galėtų būti įdomūs tuo, kad rodytų ne vieną kartą užfiksuotas pastangas lietuviškos struktūros pavardės (abi jos turi patroniminę priesagą *-(i)onis*) keisti ta pačia skirtingos kilmės ir struktūros pavarde *Misėvičius*. Tačiau ar tikrai taip vertintini šie du įvardijimai, matyt, galėtų paaiškėti tik sukaupus kur kas daugiau duomenų.

Josephi Pietkiewicz alias Smeledis (1, 88; 1810), *Mathei Pietkiewicz alias Smeledis* (1, 91; 1811), *Casimiri Pietkiewicz alias Smeledis* (2, 37; 1819), *Thomas Pietkiewicz alias Smeledis* (4, 11; 1820) – asmenų įvardijimuose iš Inturkės parapijos bažnytinių knygų užrašytos pavardės **Petkevičius* ir **Smėlėdis* ar pan. Pirmoji tapatintina su dabartine pavarde *Petkėvičius*, kuri susidariusi iš krikščioniško vardo *Pētras* lyčių ir funkcionuoja įvairiose Lietuvos vietose, tarp jų ir Molėtų r.: 4 šeimos Alantojė, 3 – Giedraičiuose, 14 – Joniškyje, t. y. arčiausiai Inturkės, 6 – Molėtuose (žr. LPŽ II 435). Tai ir vėl palyginti dažna (ją turi apie 660 lietuvių šeimų), taip pat ir slavų vardyne žinoma pavardė. Antroji sietina tik su Molėtuose žinomomis pravardinės kilmės pavardėmis *Smėlėdis* – 1 šeima ir *Smeliādis* – 2 šeimos (žr. LPŽ II 769). Pateikti duomenys, ypač slaviškos struktūros pavardės dažnumas, ir tai, kad antroji yra itin reta, leidžia teigti, kad bent jau dalis lietuviškos kilmės pavardžių galėjo būti pakeistos kilmės požiūriu neutralėsne ir universalesne *Petkėvičius*.

Vengiant išplėsti straipsnio apimtį, dar galima trumpai apibūdinti keletą būdingesnių tokio įvardijimo atvejų, užfiksuotų tuose pačiuose šaltiniuose. Štai iš asmenų užrašymuose *Jacobi Rynkiewicz v Suduykis* (1, 60; 1805), *Martinus Rynkiewicz alias Szuduykis* (1, 85; 1810), *Georgij Szuduykis alias Rynkiewicz* (1, 98; 1811), *Casimiri Szuduykis alias Rynkiewicz* (2, 23; 1816) užfiksuotų pavardžių **Rinkevičius* ir **Sduikis* ar **Šduikis* oficiali tikrai

liko pavardė *Rinkėvičius*; palyginus su dabartinėmis įvardijime *Thoma Jackiewicz alias Szupienis* (2, 45; 1821) užrašytas pavardes **Jackeivičius* ir **Šupienis* matyti, kad antroji tikrai galėjo būti pakeista pavarde *Jackėvičius*; akivaizdu, kad iš įvardijime *Jacoby Wadil alias Rutkowski* (3, 5; 1810) užfiksuotų pavardžių **Vadila* ir **Rutkauskas* oficiali liko slavišką priesagą turinti antroji; tokios pat struktūros pavardė *Vitkáuskas* greičiausiai yra pakeitusi ir kartu su ja įvardijime *Felicianus Witkowski alias Wifztielis* (2, 38; 1819) užrašytą lietuviškos kilmės pavardę *Vištėlis*, *Vištėlis*. Kaip matyti, ir šiuose įvardijimuose užrašytos (greičiausiai likusios oficialios) pavardės *Rinkėvičius*, *Jackėvičius*, *Rutkáuskas*, *Vitkáuskas* atitinka jau minėtus universalesnių ar neutralesnių asmenvardžių požymius – visos jos paplitę įvairiose Lietuvos vietose, yra palyginti dažnos (tris iš jų turi nuo daugiau kaip 400 iki beveik 600 šimtų lietuvių šeimų), be to, funkcionuojančios ir slavų vardyne.

Ne *Starinskas*, bet *Iliukas*, ne *Zmitrāvičius*, bet *Samuīlis*

Poskyrio pavadinime pateiktos pavardžių poros yra paimtos iš įvardijimų, kurie rodo, kad oficialios greičiausiai liko pavardės be slaviškų priesagų. Čia jie ir pateikiami pirmiausia.

Vincentii Starzynski v Jluk (2, 46; 1821) – įvardijime iš Inturkės parapijos bažnytinės knygos užrašytos pavardės **Starinskas* (**Staržinskas*) ar pan. ir **Iliukas*. Pirmoji sietina su slaviškos kilmės dabartinėmis pavardėmis *Starinskas*, *Staržinskas*, kurios žinomos tik toli nuo Molėtų r. (žr. LPŽ II 807, 806). Antroji tapatintina su ne visai aiškios kilmės pavarde *Iliukas*, funkcionuojančia tik Molėtuose (žr. LPŽ I 767, 764). Taigi šiuo atveju oficiali greičiausiai liko antroji įvardijime užrašyta pavardė.

Матейушъ Томаша сынъ Змитровичъ или Самуѣлисъ (8, 5; 1834), *Янь сынъ Томаша Змитровичъ или Самуѣлисъ*, *Иозефъ Казимировъ Змитровичъ или Самуѣлисъ* (8, 6; 1834), *Тадеушъ Казимировъ сынъ Змитровичъ или Самуѣлисъ* (8, 30; 1850) – įvardijimuose (jie išplėsti tėvo vardo nuoroda) iš Drupiškės dvaro (Kelmės r.) dokumento yra užfiksuotos pavardės **Zmitravičius* ir **Samuilis*. Pirmoji tapatintina su iš krikščioniško vardo *Dimitrijus* kilusia ir tik labai toli nuo dvaro vietų žinoma dabartine pavarde *Zmitrāvičius* (žr. LPŽ II 1296). Antroji pavardė sietina su iš krikščioniško vardo *Samuēlis* kildinama ir dvaro vietose funkcionuojančia (20 šeimų Kelmėje, po 1 – Týtuvėnuose ir Ūžventyje) pavarde *Samuīlis* (LPŽ II 671). Šie duomenys rodo, kad oficiali likusi antroji įvardijimuose fiksuota pavardė.

Įvardijimų, kurie liudytų oficialias likus ne pavardes su slaviškomis priešagomis (turimos omenyje *-avičius*, *-evičius* ir *-sk-* tipo), peržiūrėtuose šaltiniuose pasitaikė nedaug, galima sakyti, kad jie kone pavieniai. Be to, atkreipia dėmesį tai, kad dabartinės pavardės, su kuriomis galima tapatinti įvardijimuose užfiksuotas šio tipo pavardes, skiriasi nuo pirmojoje grupėje minėtų tokių pavardžių – jos nėra plačiai paplitusios ir dažnos (pavardes *Starinskas*, *Staržinskas* ir *Zmitrāvičius* turi vos po keliolika šeimų), o kartais toks istorinis asmenvardis net neturi atitikmenų tarp dabartinių pavardžių. Štai dar du tai patvirtinantys įvardijimai:

Joannis Gingiewicz v Kowszynis (1, 60; 1805), *Stanislaj Gingiewicz alias Kauszyniec* (1, 84; 1810) – įvardijimuose iš Inturkės parapijos bažnytinės knygos užfiksuotos pavardės **Gingevičius* ir **Kaušinis*. Pirmoji pavardė neturi atitikmenų tarp dabartinių pavardžių, o antrąją neabejojant galima tapatinti su lietuviškos kilmės pavarde *Kaušinis*, kuri, be kitų vietų, funkcionuoja ir Molėtų r. – 23 šeimos Joniškyje ir 21 šeima Molėtuose (žr. LPŽ I 952).

Gabrielis Wizynis v Jastrzemski (2, 51; 1823), *Francisci Wizyn alias Jastrzemski* (2, 56; 1824) – įvardijimuose iš Inturkės parapijos šaltinių užrašytos pavardės **Vižinis* ar pan. ir **Jastržemskas*, **Jastremskas* ar pan. Pirmoji tapatintina su dabartine pavarde *Vižinis*, kuri paplitusi daugiausia Molėtų r. (5 šeimos Joniškyje, 7 – Molėtuose) ir kartu su netoli funkcionuojančiomis pavardėmis *Vižynis*, *Vyžinis* yra kildinama iš liet. *vyžà*, *vỹžius* (žr. LPŽ II 1244). Antroji sietina su slaviškos kilmės pavardėmis *Jastržeńskas*, *Jastreńskas*, kurios nėra žinomos Molėtų r. (žr. LPŽ I 818). Akivaizdu, kad oficiali likusi lietuviškos struktūros ir kilmės pavardė *Vižinis*.

Gudėlis ar Gadliáuskas, Laũkis ar Banėvičius?

Šiame poskyryje yra pateikiami įvardijimai, kuriuose užfiksuotų dviejų asmenvardžių palyginimo su dabartinėmis pavardėmis duomenys aiškiai neparodo, kuris iš jų liko oficialia užrašomų asmenų pavarde. Tokių atvejų pasitaikė nedaug, vėlgi vos keletas. Pirmiausia pateikiami tie, kuriuose užfiksuotų pavardžių poros yra poskyrio pavadinime, o po jų – dar du tokio tipo įvardijimai (visi jie paimti iš Inturkės parapijos bažnytinių šaltinių).

Christophori Gudelis v Godlewski (1, 63; 1805) – iš šio įvardijimo galima rekonstruoti pavardes **Gudelis* ir **Godliauskas* (**Gadliauskas*). Pirmoji tapatintina su etnoniminės kilmės dabartine pavarde *Gudėlis*, kuri žinoma ir Alantoje (2 šeimos), taigi Molėtų r., bet tolokai nuo Inturkės (žr. LPŽ I 736,

735). Antroji sietina su, manoma, slaviškos kilmės pavarde *Gadliáuskas*, kuri, be kitų vietų, žinoma ir visai netoli nuo Inturkės – 7 šeimos Joniškyje (žr. LPŽ I 604). Kuris iš dviejų viename įvardijime užrašytų asmenvardžių liko oficialia asmens pavarde, tiksliai pasakyti negalima, nors labiau tikėtina, jog tai pavardė *Gadliáuskas*.

Mathia Loukis v Baniewicz (1, 44; 1802), *Georgij Baniewicz v Loukis* (1, 53; 1804), *Ludvicus Loukis alias Boniewicz* (1, 61; 1805), *Georgij Laukis alias Baniewicz* (1, 80; 1808), *Mathia Baniewicz alias Laukis* (1, 81; 1808), *Mathias Loukis alias Baniewicz* (2, 21; 1816) – pasikartojančiuose asmenų įvardijimuose užfiksuotos pavardės **Laukis* (**Laukys*) ir **Banevičius*. Pirmoji sietina su iš liet. *laūkis*, *laūkas* kildinama dabartine pavarde *Laūkis*, kuri, be kitų vietų, funkcionuoja ir Molėtuose (5 šeimos) (žr. LPŽ II 32). Antroji tapatintina su pavarde *Banėvičius*, žinoma ir Molėtų r. (3 šeimos Giedraičiuose, 20 – Molėtuose) ir kildinama iš krikščioniško vardo *Benediktas* lyties (žr. LPŽ I 187). Ir šiuo atveju nėra visai aišku, kuris asmenvardis liko oficialia minimų asmenų pavarde, visiškai įmanoma, kad konkrečiais atvejais buvo savaip. Tačiau turint omenyje pavardės *Banėvičius* dažnumą Molėtų r. galima spėti, kad ji tikrai galėjo pakeisti kai kurias pavardes *Laūkis*.

Vincenti Maciulewicz alias Cziuczyn (2, 45; 1821) – įvardijime užrašytos pavardės **Maciulėvičius* ir **Čiučinas* (**Čiučinis*). Pirmoji tapatintina su dabartine pavarde *Maciulėvičius*, kuri funkcionuoja Molėtų r. (2 šeimos Giedraičiuose, 13 – Joniškyje, 7 – Molėtuose) ir yra susidariusi iš krikščioniškų vardų *Mātas*, *Motiėjus* lyčių (žr. LPŽ II 125, 124). Antroji sietina su pavarde *Čiučinas*, kuri žinoma tik Molėtuose (2 šeimos), o jos kilmė vertinama lyginant su analogiškos šaknies ar struktūros rusų asmenvardžiais (žr. LPŽ I 431)¹⁶. Kuris asmenvardis liko oficialia šaltinyje minimo asmens pavarde, nėra aišku.

Georgij Zwerella alias Zuromski (2, 36; 1819), *Georgius Zuromski alias Zwerela*, *Simon Zuromski v Zwarela* (4, 12; 1821) – įvardijimuose užfiksuotos pavardės **Žvėrelė* ar pan. ir **Žuromskas*. Pirmoji tapatintina su Molėtų r. funkcionuojančiomis dabartinėmis pavardėmis *Žvėrelė* (2 šeimos Molėtuose) ir *Žvėrela* (9 šeimos Joniškyje), kurių lytis, matyt, nėra visai autentiškos, pakitusios iš **Žvėrelė*, jos kildinamos iš liet. *žvėris*, *žvėrelis* ar pan. (žr. LPŽ II 1352). Antroji sietina su slaviškos kilmės pavarde *Žuromskas*, kuri, be kitų vietų, žinoma ir visai netoli Inturkės (2 šeimos Joniškyje), o prie jos yra

¹⁶ Manytina, kad tai daroma ne visai pagrįstai, kad galimas ir kitoks šios pavardės kilmės vertinimas, bet nenorint išplėsti straipsnio apimties čia ir kitur nuo platesnių komentarų atsakyta.

pastaba *žmonės vadina Žvėrėlė* (žr. LPŽ II 1350). Taigi iki mūsų dienų atėjo abi pavardės ir nėra aišku, kuri iš jų liko šaltinyje minimų asmenų oficialiu asmenvardžiu. Pastabos turinys patvirtina autentišką lietuviškos kilmės pavardės lytį ir akivaizdžiai rodo, kad slaviška pavardė greičiausiai yra atsiradusi pakeitus ja asmenvardį **Žvėrelė* ar pan.

Kaip matyti, visuose šio poskyrio įvardijimuose užrašytų asmenvardžių porų palyginimas su dabartinėmis pavardėmis aiškiau nerodo, kuris iš jų liko oficialia minimų asmenų pavarde.

APIBENDRINAMOSIOS PASTABOS

Apibūdinant lietuvių pavardžių visumą struktūros ir kilmės požiūriu reikia konstatuoti, kad labai daug asmenvardžių turi slaviškas priesagas (ypač *-sk-* tipo ir *-avičius*, *-eivičius*) ir kad dauguma mūsų pavardžių yra genetiškai ne-lietuviškos. Istorinės antroponimikos darbuose jau ieškota atsakymų į klausimą, kodėl taip yra, ir, manytina, ne vienas tikrai surastas. Žinoma, dar yra likę ir neaiškumų, kuriuos galima išsklaidyti tik toliau kaupiant ir vertinant istorinius asmenvardžius. Šiuo požiūriu ypač svarbi XIX a. istorinė antroponimija, kuri ne tik patvirtina svarbiausius jau atliktų tyrimų rezultatus, bet ir liudija faktus, leidžiančius mėginti užpildyti dėl minėtų neaiškumų paliktas spragas.

Prie tokių faktų priskirtini iš viso šio laikotarpio asmenų įvardijimo konteksto išsiskiriantys įvardijimai vardu ir dviem pavardėmis, kurios sujungtos žodžiais *arba*, *kitaip*. Tokiose porose užfiksuotų pavardžių struktūros ir kilmės vertinimas, be kita ko, leidžia kalbėti apie ligšioliniuose tyrimuose dar neišskirtą slaviškos struktūros bei svetimos kilmės lietuvių pavardžių atsiradimo galimybę.

Pastaroji sietina su jau susidariusių lietuviškos struktūros (neretai – ir kilmės) pavardžių dirbtiniu pakeitimu slaviškos struktūros ir svetimos kilmės pavardėmis. Pastarosios apibūdintinos kaip tam tikru požiūriu „universalesnės“ – jos yra palyginti dažnos, neturi aiškaus paplitimo ploto ir yra būdingos ne tik lietuvių, bet ir kaimyninių slavų kalbų vardynui.

Suprantama, kad straipsnyje išdėstytą įvardijimo su dviem pavardėmis vertinimą dar reikėtų tikrinti ir kuo įtikimiau pagrįsti toliau kaupiant XIX a. antroponimijos duomenis. Be to, matyt, nereikėtų visiškai atmesti ir galimų kitokių čia pateiktų įvardijimų atsiradimo ir išplitimo šaltiniuose priežasčių.

Kita vertus, kaip tik pripažinimas, kad dalis svetimų kilmės lietuvių pavardžių su slaviškomis priesagomis (ypač *-sk-* tipo ir *-avičius*, *-evičius*) galėjo atsirasti pakeitus jomis lietuviškos struktūros (neretai – ir kilmės) pavardes, padėtų aiškiau atsakyti į klausimus, kodėl tokių pavardžių yra tiek daug, kodėl dauguma iš jų yra palyginti ar net labai dažnos, kodėl jos neturi labiau apibrėžtų paplitimo plotų ir pan. Kaip minėta, to negalima paaiškinti nei savaiminio mūsų pavardžių susidarymo ypatumais, nei vien šių asmenvardžių slavinimu ar juolab skolinimusi.

Mėginta pagrįsti dar viena svetimų kilmės ir slaviškos struktūros pavardžių atsiradimo galimybė, be abejo, turėtų būti siejama su lietuvių pavardžių visumos suslavinimu, o tiksliau – su ligšioliniuose tyrimuose dar neįvardyta jo apraiška.

ŠALTINIAI¹⁷

1. Metryki Chrzestne od 1794 Februarij 2 dnia do 1812 Julij 13 dnia. [Inturkės parapijos (Molėtų r.) krikšto metrikų registracijos knyga. 1794 m. vasario 2 d.–1812 m. liepos 13 d.]. Saugoma Inturkės bažnyčios archyve.
2. Metryki Chrzestne od 1812 Julij 26 – do 1824 Augusta 15 dnia. [Inturkės parapijos (Molėtų r.) krikšto metrikų registracijos knyga. 1812 m. liepos 26 d.–1824 m. rugpjūčio 15 d.]. Saugoma Inturkės bažnyčios archyve.
3. Metryki Pogrzebowe od r. 1807 miesiāca Sierpnia 21 dnia do r. 1812 Lipca 16 dnia. [Inturkės parapijos (Molėtų r.) mirties metrikų registracijos knyga. 1807 m. rugpjūčio 21 d.–1812 m. liepos 16 d.]. Saugoma Inturkės bažnyčios archyve.
4. Metryki Pogrzebowe od 1812 Julij 18 do 1825 Januarij 22. [Inturkės parapijos (Molėtų r.) mirties metrikų registracijos knyga. 1812 m. liepos 18 d.–1825 m. sausio 22 d.]. Saugoma Inturkės bažnyčios archyve.
5. Pasvalio dvaro pajamų ir išlaidų už 1829–1830 ir 1834–1837 metus apyskaitos. Saugoma Mokslų akademijos bibliotekos Rankraščių skyriuje, fondas 43-15254.
6. Rachunek z Włoscianami Pocztownskimi... [Paštuvos palivarko (Kauno r.) valstiečių prievolių, mokesčių ir atodirbio sisteminis sąrašas. 1835 m.]. Saugoma Mokslų akademijos bibliotekos Rankraščių skyriuje, fondas 38-55.

¹⁷ Tai abėcėlinis sąrašas, kuriame pateikiant rankraštinis šaltinius pirmiausia rašomas jų originalo pavadinimas (kartais kiek sutrumpintas), o skliaustuose – pagal galimybes išsamesnis jo atitikmuo lietuvių kalba. Vienu atveju (žr. 5 poziciją) šaltinio pavadinimas yra paimtas iš bibliotekos katalogo, nes originalo nepavyko nustatyti. Po pavadinimų nurodoma, kur šaltiniai yra saugomi.

7. Алфавитный списокъ землевладельцевъ Ковенской губерніи. Ковно, 1882.
8. Ревизская сказка... имения Друпишекъ... [*Drupiškės dvaro (Kelmės r.) reviziniai sąrašai. 1834, 1850 m.*]. Saugoma Mokslų akademijos bibliotekos Rankraščių skyriuje, fondas 37-62.

LITERATŪRA

- LKŽ II 1969 – *Lietuvių kalbos žodynas 2*, Vilnius: Mintis.
- LPŽ I 1985 – *Lietuvių pavardžių žodynas 1*. Ats. red. A. Vanagas, Vilnius: Mokslas.
- LPŽ II 1989 – *Lietuvių pavardžių žodynas 2*. Ats. red. A. Vanagas, Vilnius: Mokslas.
- Maciejauskienė V. 1987: Dažniausios lietuvių pavardės. – *Kalbos kultūra* 52, 70–75.
- Maciejauskienė V. 1991: *Lietuvių pavardžių susidarymas*, Vilnius: Mokslas.
- Maciejauskienė V. 1993: Kriaunų parapijos XVII–XVIII a. asmenvardžiai. – *Lietuvių kalbotyros klausimai* 32, 34–99.
- Maciejauskienė V. 1993a: Lietuvių įvardijimas XIX a. pirmojoje pusėje. – *Lietuvių kalbotyros klausimai* 32, 100–113.
- Maciejauskienė V. 1996: Dėl lietuvių pavardžių su priesagomis *-avičius, -evičius* vertinimo. – *Lietuvių kalbotyros klausimai* 36, 60–70.
- Maciejauskienė V. 1997: Lietuvių pavardžių lyčių varijavimas XIX amžiuje. – *Lituanistica* 2 (30), 71–88.
- Ragauskaitė A. 2005: *XVI–XVIII a. kauniečių asmenvardžiai*, Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla.
- Vanagas A. 1982: *Mūsų vardai ir pavardės*, Vilnius: Mokslas.
- Zinkevičius Z. 1977: *Lietuvių antroponimika. Vilniaus lietuvių asmenvardžiai XVII a. pradžioje*, Vilnius: Mokslas.

Gauta 2009 04 30

ON ANOTHER HYPOTHETICAL ORIGIN OF LITHUANIAN SURNAMES

S u m m a r y

The paper attempts to provide arguments for one more hypothetical claim concerning the foreign origin and Slavic structure of some Lithuanian surnames. They include surnames with the suffixes of the *-sk-* type and the suffixes *-avičius*, *-evičius*. Such surnames are numerous; some of them are among the most frequent. They are not limited to particular territories and are found throughout the country. They look universal and are also frequent in Slavic languages (Byelorussian, Polish and Russian) outside Lithuania.

In Lithuanian anthroponymic research such surnames have been treated as resulting from Slavic influence on Lithuanian names or as borrowings from Slavic languages. However, it is also admitted that the surnames with the suffixes *-avičius*, *-evičius* might have evolved rather naturally. In the 16th century and later due to a specific linguistic situation in the Lithuanian State patronymics with such suffixes were quite frequent. Still such circumstances of the evolution of the names do not seem sufficient; they fail to account for a large number of such names in the Lithuanian onomastics and their highly frequent use.

The anthroponymic research into the 19th century names and surnames identified a peculiarity of referring to people by their names and two surnames joined by the words *arba, kitaip* ('or', 'otherwise'), e.g. *Jacobi Wadil alias Rutkowſki, Maciey Wersocki alias Szykszna, Thomas Pietkiewicz alias Smeledis*. The analysis of the structure and origin of such pairs, their identification with the present surnames, especially considering the historic and present-day data referring to the spread of personal names, helped establish which of the two surnames were later preserved as an official surname.

The investigation has also contributed to formulating one more hypothetical claim concerning surnames of foreign origin with Slavic suffixes (*-sk-* type and *-avičius*, *-evičius*). Such surnames might have artificially replaced Lithuanian surnames which had already had a well-established Lithuanian structure (often they were also of Lithuanian origin). This would be another, previously not identified, indication of the development of Lithuanian surnames under the influence of Slavic languages.

VITALIJA MACIEJAUSKIENĖ

Lietuvių kalbos institutas

P. Vileišio g. 5, Vilnius LT-10308

vitalijam@lki.lt